

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Natallia Petrova

Bilingvismus dětí

Bilingualism of children

Praha 2012

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Gebhartová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí této bakalářské práce Mgr. Markétě Gebhartové za cenné rady, ochotnou pomoc a přátelské vedení práce. Děkuji všem rodinám, které se zúčastnily výzkumu, a centru „Český dům“ za snahu a pomoc při vyhledávání respondentů v Rusku. Ráda bych také poděkovala svému manželovi, dceři a matce za trvalou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. června 2012

Natallia Petrova

Anotace

Předmětem této bakalářské práce je bilingvismus dětí.

Cílem teoretické části bakalářské práce je vymezit základní pojem bilingvismus, popsat typy bilingvismu a vysvětlit příčiny jeho vzniku, shrnout názory o vývoji chápání bilingvismu. Je nezbytné klasifikovat pojem bilingvní rodina a popsat metody bilingvní výchovy. V další části práce se zabýváme otázkami vývoje řeči bilingvních dětí a jejich jazykovým chováním.

V empirické části je proveden výzkum. Hlavní metodou sběru dat je vyplnění dotazníků rodiči. Na základě získaných informací je zjištěna reálná situace spojená s bilingvismem v rodinách žijících jak na území České republiky, tak i v Rusku. Kromě toho je provedena analýza řeči pozorovaných bilingvních dětí.

Klíčová slova:

bilingvismus, bilingvní rodina, mateřský jazyk, dominantní jazyk, vývoj řeči.

Summary

The topic analyzed in this bachelor thesis is bilingualism in children.

The goal of the theoretical part of this bachelor thesis is to define the main term bilingualism, to describe the types of bilingualism and to explain how it originates, to summarize different opinions about the development of understanding bilingualism. Essential is to define the term bilingual family and to describe bilingual education methods. Next part is dedicated to the matter of the children's speech development and their language behavior.

In the empirical section a study is made. The main method of gathering information was the questionnaire that was filled in by parents. On the bases of these questionnaires, the real situation of the bilingualism in the families from Czech Republic and from Russia was determined. In addition was made an analysis of speech on the observed children

Key words:

bilingualism, bilingual family, mother language, dominant language, speech development.

Obsah

1. Úvod	7
2. Definice a klasifikace pojmu bilingvismus	9
2.1 Definice pojmu bilingvismus	9
2.2 Pojmy spojené s bilingvismem	10
2.3 Typy bilingvismu	11
2.4 Příčiny vzniku bilingvismu	13
2.5 Výhody bilingvismu	14
2.6 Vývoj chápání bilingvismu	15
3. Bilingvní rodina	17
3.1 Kdo je bilingvní?	17
3.2 Typy bilingvních rodin	18
4. Bilingvní výchova	20
4.1 Několik metod bilingvní výchovy.....	20
4.1.1 První metoda: Grammontovo pravidlo.....	20
4.1.2 Druhá metoda.....	21
4.1.3 Třetí metoda.....	21
4.1.4 Čtvrtá metoda	21
4.1.5 Pátá metoda	21
4.1.6 Šestá metoda	22
4.2 Psychologické aspekty bilingvní výchovy	22
5. Vývoj řeči bilingvních dětí	24
5.1 Obecné rysy vývoje dětské řeči.....	24
5.2 Charakteristika vývoje řeči bilingvních dětí	24
5.2.1 Přepínání kódů v bilingvismu	25
5.2.2 Jazyková výpůjčka v bilingvismu.....	26
5.2.3 Míchání jazyků v bilingvismu.....	26
6. Empirická část	27
6.1 Sběr dat	27
6.2 Výběr respondentů	27
6.3 Charakteristika respondentů	28
6.3.1 Charakteristika dotazovaných rodin	28
6.3.2 Charakteristika dotazovaných dětí	29
6.3.3 Charakteristika dotazovaných rodičů	29

7. Analýza řeči pozorovaných bilingvních dětí.....	32
7.1 Preferovaný jazyk vzdělávání a preferovaný jazyk komunikace	32
7.2 Používané metody bilingvní výchovy	32
7.3. Dominantní jazyk.....	33
7.4 Faktory ovlivňující výběr jazyka dítětem.....	35
7.5 Odmítání jazyka	35
7.6 Slovní zásoba	36
7.7. Základní analýza dětské řeči	36
8. Závěr.....	38
Seznam použité literatury.....	40

Kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem.

1. ÚVOD

V jedné z uveřejněných statistik UNESCO je uvedeno, že v současné době přes 60 % světové populace vyrůstá dvojjazyčně a vícejazyčně. V dnešním světě, v němž se více a více stírají hranice, nabývají jazykové znalosti jeho obyvatel na důležitosti více než kdy jindy, což potvrzuje požadavek Evropské komise 1+2, tedy schopnost Evropanů komunikovat nejen ve svém rodném jazyce, ale spolu s ním i ve dvou cizích jazycích. Tendence k bilingvistu a multilingvistu, vzhledem k celosvětové potřebě vzájemné a snadné komunikace s ostatními lidmi, nadále stoupá.

Ve mnohých evropských zemích se děti učí ve škole dva jazyky, například angličtinu, němčinu nebo francouzštinu a kromě toho ovládají i domácí jazyk.

Otevření hranic a evropského prostoru poskytlo možnost stěhování obyvatelstva, což způsobilo zvýšení počtu zakládání smíšených manželství. Český statistický úřad informuje, že v České republice bylo uzavřeno 4 394 sňatků osob s cizí státní příslušností, z čehož 2 585 připadalo na svazek ženy z ČR a cizince, 1 649 na situaci opačnou a zbylých 160 na sňatek dvou cizích státních příslušníků.¹

„Tracey Tokuhama-Espinosa ve své studii ukazuje, že spektrum dvojjazyčných a mnohojazyčných rodin je dnes širší než kdy dřív.“²

Zvýšení počtu smíšených manželství, které pak mají dvojjazyčné děti, a zvýšení počtu stěhování rodin a dětí, které budou vyrůstat dvojjazyčně, objasňuje aktuálnost vybraného tématu.

Výběr tématu ovlivnila i moje osobní situace. Jsem matka 3,5-leté holčičky, která se narodila do rusky mluvící rodiny, žijící v České republice. Jako matku mě zajímaly otázky, jak musím dítě vychovávat, jaká musíme zavést pravidla jazykové výchovy, aby dcera neměla problémy po jazykové a psychické stránce při nástupu do školky.

V České republice tento jev není ještě příliš odborně zpracován, i když se v české společnosti objevuje již od středověku. Například nejvýznamnější český panovník Karel IV. uměl pět jazyků.

Cílem této bakalářské práce je vymezit základní pojem bilingvismus, popsat typy bilingvismu, vysvětlit příčiny vzniku bilingvismu, klasifikovat pojem bilingvní rodina a popsat metody bilingvní výchovy. V další části práce se budeme zabývat otázkami vývoje řeči bilingvních dětí a jejich jazykovým chováním, snažit se popsat reálné situace spojené

---

¹ Český statistický úřad (2012) [online]. Cit. 2012-06-15. <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>

² Harding-Esch, E. – Riley, P. (2008): Bilingvní rodina. Praha: Portál, s. 41

s bilingvismem v rodinách žijících jak na území České republiky, tak i v Rusku. Na základě získaných informací provedeme výzkum. Kromě toho uděláme analýzu řeči pozorovaných bilingvních dětí.

2. Vymezení a klasifikace pojmu bilingvismus

Na bilingvismus je pohlíženo z hledisek celé řady různých věd. Za prvé se bilingvismus vyučuje v lingvistice, která ho spojuje s textem. Za druhé je bilingvismus předmětem výzkumu sociologie, kde je hlavní význam v problémech, spojených s chováním bilingvního člověka nebo skupiny lidí ve společnosti. Za třetí se psychologie dívá na bilingvismus jako na mechanismus vytváření řeči. Za čtvrté bilingvismus, který se vyučuje z hlediska relace mechanismu řeči a textu, je předmětem psycholingvistiky. Za páté bilingvismus, považovaný z hlediska souvislosti textu a sociálního chování, je předmětem sociolingvistiky. Za šesté bilingvismus, pojímaný jako spojení psychologické a sociologické povahy, je předmětem sociální psychologie. Výše uvedené vědy jsou přímo propojené s bilingvismem. Existují některé obory, které vyučují bilingvismus nepřímo, například fyziologie vyšší nervové činnosti.

2.1 Definice pojmu bilingvismus

V současných zdrojích české a zahraniční odborné literatury je vymezeno mnoho definic pojmu bilingvismus. Souvisí to s tím, že odborníci, zkoumající problematiku bilingvismu, pohlížejí na problematiku z různých hledisek: lingvistických, psychologických, sociologických, etnologických aj.

Termín bilingvismus pochází z latinského základu **bilinguis**, což znamená dvojjazyčnost, a podle Encyklopedického slovníku češtiny je chápán jako „schopnost užívat dva jazyky, popřípadě více jazyků.“¹ Tedy Encyklopedický slovník uvádí pojem bilingvismus jenom k označení dvojjazyčnosti nebo vícejazyčnosti jako takové, tedy opačný význam pojmu jednojazyčnost (monolingvismus).

Akademický slovník cizích slov definuje bilingvismus následovně: „aktivní užívání dvou jazyků (zpravidla mateřského a cizího) společností nebo jednotlivcem.“² Tato definice ukazuje na skutečnost, že bilingvismus může být jevem celospolečenským, nebo individuálním. P. Karlík uvádí, že „Česká republika je v současné době v zásadě monolingvní, ale žije v ní řada jedinců bilingvních. Dříve však byl česko-německý bilingvismus jevem společenským.“³

Pedagogický slovník označuje za bilingvismus „dvojjazyčnost, schopnost jedince mluvit dvěma jazyky. V přenesenějším psycholingvistickém vymezení je bilingvismus druh

---

¹ Karlík, P. (2002): Encyklopedický slovník češtiny. NLN, s. 53

² Petráčková, V. – Kraus, J. (1995): Akademický slovník cizích slov. I. díl, A – K. Praha : Academia, s. 38

³ Karlík, P. (2002): Encyklopedický slovník češtiny. NLN, s. 53

komunikační kompetence, umožňující realizovat různé komunikační potřeby pomocí jak prvního, tak druhého jazyka.“¹

Y. Weinreich označuje bilingvismus za „**střídavé užívání** dvou jazyků.“² V. U. Rozencveijg ve své práci Основные вопросы теории контактов uvedl, že „dvojjazyčnost je obvykle chápána jako ovládnutí dvou jazyků a jejich **pravidelné přepínání**, v závislosti na situaci komunikace.“³ V těchto definicích se objevuje pravidelnost používání dvou nebo více jazyků jako nejdůležitější znak bilingvismu.

Další zvláštností pojmání termínu bilingvismus je úroveň ovládnutí jazyků. Například Jiří Černý ve své knize Úvod do studia jazyka stanovil, že „bilingvismus je **dokonalá znalost** dvou jazyků jednotlivců, kteří vedle svého mateřského jazyka dokonale ovládají také některý cizí jazyk.“⁴ V ruské odborné literatuře jsme objevili myšlenku o tom, že pod pojmem bilingvismus můžeme chápat **jakoukoliv znalost** jazyka jiného než mateřského, tedy znalost alespoň jedné ze základních jazykových dovedností: čtení, psaní, porozumění nebo mluvení.

Za nejdůležitější znak bilingvismu je pokládána **přirozenost**, která je řazena mezi charakteristické rysy bilingvismu na stránkách internetové encyklopedie Wikipedie: „Bilingvismus (též dvojjazyčnost) je stav ve společnosti, kdy jedinec nebo obyvatelstvo určitého území přirozeně hovoří dvěma jazyky, a to bez ohledu na společenskou stratifikaci (nejedná se tak o diglosii).“⁵

Někteří odborníci pojmají bilingvismus nejenom jako schopnost užívání dvou a více jazyků, ale i jako schopnost využívání tradic, kultury, znalosti dějepisu, zeměpisu aj.

2.2 Pojmy spojené s bilingvismem

Monolingvismus – jednojazyčnost, ovládnutí a používání jen jednoho jazyka.⁶

Multilingvismus – plurilingvismus, vícejazyčnost. 1. schopnost jednotlivce používat více než dva jazyky; 2. stav, kdy jsou v nějakém společenství ve vzájemném kontaktu víc než dva jazyky.⁷

¹ Průcha - Walterová – Mareš (2009): Pedagogický slovník. Praha: Portál, s.115

² Вайнрайх, У. (1972): Одноязычие и многоязычие. In: В.А.Звягинцев (eds.), Новое в лингвистике № 6. Москва: Издательство иностранной литературы Прогресс, Стр. 25-60.

³ Розенцвейг, В.Ю. (1972): Основные вопросы теории языковых контактов. In: В.А.Звягинцев (eds.), Новое в лингвистике № 6. Москва: Издательство иностранной литературы Прогресс, Стр. 5-24

⁴ Černý, J. (1998): Úvod do studia jazyka. Olomouc: Rubico, s. 206

⁵ Wikipedia (2012) [online]. Cit. 2012-02-28. <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bilingvismus>>

⁶ Štefáňik, J. (2003): Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP, s. 290

⁷ Štefáňik, J. (2003): Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP, s. 290

Semilingvismus – neúplné ovládní obou jazyků, tzn. jednotlivec si ani jeden jazyk neosvojil dostatečně, a proto není schopen uspokojit některé své komunikační potřeby ani v jednom z jazyků.¹

Diglosie – ovládní a používání dvou jazyků, z nichž jeden má sociálně a kulturně nižší postavení, například spisovný jazyk a nářečí.²

Mateřský jazyk – jazyk, který se člověk naučil jako první (kterým navázal první dlouhodobé jazykové kontakty).³

Dominantní jazyk – jazyk, který bilingvní mluvčí ovládá na vyšší úrovni.⁴

První jazyk – jazyk, který si jednotlivec osvojil jako první v pořadí.⁵

Druhý jazyk – jazyk, který je používán souběžně s jiným jazykem na téže teritoriu.⁶

Jazykové schopnosti – všeobecná dispozice mluvčího osvojit si jazyk na potřebné úrovni.⁷

Jazykové kompetence – schopnost používat osvojený jazyk (mateřský, cizí) pro komunikační účely. Základní jazykové dovednosti jsou: receptivní (poslech s porozuměním, čtení s porozuměním), produktivní (ústní projev, písemný projev).⁸

Dvojazyčná společnost – bilingvní společnost, skupina jednotlivců, která používá pro svou komunikaci dva jazyky.⁹

2.3 Typy bilingvismu

Stejně jako definice pojmu bilingvismus je vymezení typů bilingvismu obtížné. V této kapitole se pokusíme popsat dělení bilingvismu na jednotlivé typy, jak jsou popsány v různých odborných pracích.

Základní dělení bilingvismu vyplývá z celkové definice pojmu. Rozlišujeme **společenský (skupinový, kolektivní) a individuální bilingvismus**.

Například E. M. Vereščagin uvádí následující kritéria pro klasifikaci bilingvismu:

I. Bilingvismus je určován ovládním jedné či více jazykových kompetencí ve dvou či více jazycích.

Podle tohoto kritéria se rozlišuje:

---

¹ Štefánik, J. (2005): Individuální a společenský bilingvizmus. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 97

² Kvasil, B. (1985): Malá československá encyklopedie, D-CH. Academia, s. 116

³ Skutnabb-Kangas, T. (2005): Menšina, jazyk a rasismus. Bratislava: Kalligram, s.62

⁴ Štefánik, J. (2003): Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP, s.285

⁵ Štefánik, J. (2005): Individuální a společenský bilingvizmus. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 98

⁶ Průcha, J. – Walterová, E. – Mareš, J. (2009): Pedagogický slovník. Praha: Portál, s. 60

⁷ Štefánik, J. (2003): Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP, s. 288

⁸ Průcha, J. – Walterová, E. – Mareš, J. (2009): Pedagogický slovník. Praha: Portál, s. 117

⁹ Štefánik, J. (2003): Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP, s. 285

- **receptivní** bilingvismus - bilingvní člověk rozumí řeči, která patří do sekundárního systému jazyka. Tento druh bilingvismu je možný při studiu mrtvých jazyků;
- **reproduktivní** bilingvismus - bilingvní jedinec je schopen reprodukovat to, co četl a slyšel. Příkladem reproduktivní dvojjazyčnosti je samostudium cizího jazyka za účelem získání informací;
- **produktivní** bilingvismus - bilingvní jedinec chápe a reprodukuje řeč sekundárního systému jazyka.

II. Druhým kritériem klasifikace bilingvismu je příbuznost obou mechanismů, kdy spolu dva jazykové systémy mohou fungovat nezávisle na sobě, nebo mohou být příbuzné mezi sebou v okamžiku promluvy:

- **čistý** bilingvismus - rodina používá jeden jazyk při komunikaci doma a druhý při práci, v obchodě, dopravě, na úradech a dalších veřejných místech;
- **smíšený** bilingvismus - jazyky jsou volně zaměnitelné a mezi oběma mechanismy řeči vzniká spojení.

Psycholožka A. Barkan uvádí, že existuje bilingvismus **přirozený** a **umělý**. Pokud mají otec a matka různé mateřské jazyky a dítě je hned od narození slyší, vyrůstá v podmínkách **přirozeného** bilingvismu. Když rodiče dítěte mají stejný mateřský jazyk, přitom ovládají i jazyk cizí a zároveň chtějí, aby jejich dítě bylo dvojjazyčné, učí dítě tomuto cizímu jazyku odděleně. V takovém případě dítě vyrůstá v podmínkách **umělého** bilingvismu.¹

Bilingvismus se dělí také podle věku dítěte, ve kterém si začalo jazyky osvojovat. Když si dítě osvojuje dva jazyky současně od narození nebo od raného dětství, jedná se o bilingvismus **simultánní (současný)**. Pokud si dítě začne osvojovat druhý jazyk až po dostatečném osvojení prvního jazyka, hovoříme o bilingvismu **sekvenčním (postupném)**.

Nejobsáhlejší klasifikace bilingvismu, založená na věku osvojování jazyků, byla vypracována E. Haugenem, který roztrídil bilingvismus na tzv. **infantní** (u malých dětí), **dětský** (u starších dětí), **adolescentní** (u dospívajících) a **dospělý** (u dospělých).²

Na základě podnětu U. Weinreicha rozdělili S. Ervin a C. Osgood bilingvismus podle jazykové kompetence jedince v jazycích na bilingvismus **koordinovaný, složený a subordinovaný**. **Koordinovaný** bilingvismus platí pro lidi se dvěma funkčně nezávislými systémy. **Složený** bilingvismus platí pro lidi se dvěma lingvistickými znaky. **Subordinovaný**

¹ Баркан, А. И. (2000): Практическая психология для родителей, или Как научиться понимать своего ребенка: Его величество Ребенок - какой он есть. Издательство АСТ – Пресс, Стр.25

² Štefáňik, Jozef (2000): Jeden člověk, dva jazyky. Bratislava: AEP, s. 24

bilingvismus platí pro osoby s jedním dominantním jazykem, kteří mají dva lingvistické znaky, ale pouze jeden význam, který náleží k dominantnímu jazyku.¹

Podle společenského postavení obou jazyků, které si dítě osvojuje, a podle toho, jestli osvojení si druhého jazyka nějakým způsobem ovlivňuje postavení prvního jazyka, můžeme rozdělit bilingvismus na **aditivní** a **subtraktivní**.² Zde se jedná hlavně o vztah mezi těmito jazyky ve společnosti. Při **aditivním** bilingvistu si dítě, které ovládá jazyk společnosti, začne osvojovat druhý jazyk a druhý jazyk neohrozí znalosti mateřského jazyka. **Subtraktivní** bilingvismus předpokládá opačnou situaci. Dítě pocházející z národnostní menšiny a až po zvládnutí jejího jazyka se začne učit druhý jazyk, který se během času stane jeho dominantním jazykem.

Ve své práci *Ethnic relations and bilingual education: accounting for contradictory data* (1975) C. B. Paulston specifikoval **elitářský** bilingvismus jako „privilegium vzdělaných lidí ze středních tříd většiny společností.“³ Takový druh bilingvistu byl velice populární v Rusku v 18. – 19. století, kdy lidé z „vyšší“ společnosti ovládali vedle ruštiny i francouzštinu. Protějškem bilingvistu **elitářského** je bilingvismus **lidový**, který je „výsledkem podmínek, v nichž žijí etnické skupiny v rámci jedné země, jejichž bilingvismus je nedobrovolný a pro přežití nezbytný.“⁴

Bilingvismus se rozlišuje i podle místa vzniku. V Psychologickém slovníku najdeme rozdělení na bilingvismus **snížený** a **souřadný**. Při **sníženém** bilingvistu „oba jazyky byly osvojeny v témže prostředí, nejčastěji v rodině, kde se rovnocenně užívá obou jazyků.“⁵ **Souřadný** bilingvismus se klasifikuje tím, že „každý z obou jazyků byl osvojen v jiném prostředí, např. jeden doma, druhý ve škole.“⁶

2.4 Příčiny vzniku bilingvistu

Li Wei ve svém článku *Dimenze bilingvistu* popsal několik faktorů ovlivňujících kontakt jazyků.⁷ K těmto faktorům patří:

- **politika**. Politické či vojenské akty jako kolonizace, anexe a migrace. Často se lidé stávají uprchlíky a v novém státě se pak musí naučit místní jazyk.
- **přírodní a živelní pohromy**. Sopečné erupce, hlad, záplavy nebo jiné události mohou zapříčinit rozsáhlé stěhování obyvatelstva.

¹ Harding-Esch, E. - Riley, P. (2008): *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, s. 58

² Štefánik, Jozef (2000): *Jeden člověk, dva jazyky*. Bratislava: AEP, s. 23

³ Harding-Esch, E. - Riley, P. (2008): *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, s.42

⁴ Harding-Esch, E. - Riley, P. (2008): *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, s.42

⁵ Hartl, P. (2009): *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s. 53

⁶ Hartl, P. (2009): *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s. 53

⁷ Wei, L. (2003): *Dimenze bilingvistu*. In: J.Štefánik (eds.): *Antologia bilingvistu*. Bratislava: AEP, s. 24

- **ekonomika.** Velké množství lidí po celém světě migruje kvůli práci.
- **vzdělání.** Často jedinou cestou ke vzdělání je znalost jiného jazyka. Svědčí o tom rozšíření latiny ve středověku, dnes angličtiny.
- **technologie.** Současný vývoj informační a komunikační techniky podporuje další rozšíření angličtiny po světě. Většina odborných termínů, které nemají ekvivalent v původních jazycích, je z angličtiny.
- **kultura a náboženství.**

Francouzský lingvista F. Grosjean, který sám vyrůstal v bilingvní rodině, vymezil tyto příčiny vzniku bilingvismu:

- stěhování obyvatelstva;
- smíšená manželství;
- vzdělání a kultura;
- nacionalismus a politický federalismus;
- industrializace, urbanizace a náboženství.

2.5 Výhody bilingvismu

Na základě svého vědeckého výzkumu a osobní zkušenosti při výchově bilingvních dětí slovenský lingvista Jozef Štefánik popsal následující výhody bilingvismu:

- ovládnutí dvou jazyků umožňuje lepší a rychlejší přístup k většímu množství informací. Dvojjazyčné dítě k získání nových znalostí může využívat oba jazyky;
- prostřednictvím dalšího jazyka se může dítě blíže a lépe seznámit s jeho kulturou reprezentovanou knihami, písněmi, příslovími, pořekadly aj.;
- dvojjazyčné dítě má v budoucnosti lepší možnosti při studiu anebo při vyhledávání zaměstnání. V současné době je schopnost komunikovat několika jazyky častým a důležitým požadavkem většiny zaměstnavatelů;
- schopnost dorozumívat se dvěma či více jazyky se projevuje pozitivně i při cestování po světě a navazování nových kontaktů. Znalost pouze jednoho jazyka často vytváří nepřekonatelnou bariéru při vytváření bližšího vztahu, a proto má bilingvní člověk často hodně přátel a kamarádů;
- při smíšených manželstvích, kdy jeden z rodičů neovládá mateřský jazyk partnera nebo jej ovládá na minimální úrovni, má dítě schopnost komunikovat s oběma rodiči v jejich mateřských jazycích. Díky tomu bilingvní dítě může bezprostředně komunikovat i s prarodiči, tetami, strýci a jinými příbuznými obou rodičů;

- bilingvní děti si uvědomují, že jazyk je nástrojem komunikace, dokážou si „hrát“ s jazykem a tím rozvíjet své myšlení a zlepšovat tvořivost.¹

Vědci Výzkumného centra stárnutí a mozku Baycrest v Torontu zjistili, že dvojjazyčnost je jedním z faktorů, který výrazně oddaluje nástup symptomů demence. U lidí, kteří celoživotně používají dva jazyky, je nástup klinických příznaků demence o čtyři roky pozdější než u lidí, kteří užívají jen jeden jazyk. Výzkumy dokazují, že dvojjazyčnost přináší zvýšenou pozornost a další kognitivní schopnosti jak u dětí, tak u dospělých.²

2.6 Vývoj chápání bilingvismu

Zájem o zkoumání bilingvismu započal na začátku 20. století. V centru zájmu lingvistů a psychologů byl především vliv dvojjazyčnosti na vývoj myšlení a inteligence člověka.

Zkoumání bilingvismu může být rozděleno na tyto tři periody:

- negativní,
- neutrální,
- pozitivní.

První perioda, reprezentovaná výzkumy amerických lingvistů (Jespersenem, Saerem, Smithem, Kelleyem), je označována jako období neúspěchu neboli perioda neúspěšných výsledků. Jako první se otázkou vlivu bilingvismu na intelektuální vývoj dítěte zabýval I. Epštejn (představitel školy asociativní psychologie), který tvrdil, že ovládnutí jednoho jazyka překáží vyučování dalších jazyků, bilingvismus je překážkou pro formulování myšlenek a jejich reprodukci. Výzkumy dospěly k tomu, že bilingvní lidé mají špatné vyjadřovací schopnosti, menší slovní zásobu, a také že bilingvismus může vést ke snížení inteligence nejenom jednotlivce, ale i celé společnosti.

„Ještě v roce 1808 německý učitel Jahn vyslovil názor, že bilingvní vzdělání má za následek zaostalost ve vyjadřovacích i poznávacích schopnostech člověka. Tak jako dítě může mít jenom jednu matku, tak člověk může mít jenom jeden mateřský jazyk. A pokud by se muselo naučit dva a více jazyků, nebylo by schopno zvládnout ani jeden z nich.“³

V roce 1928 se konala mezinárodní konference na téma Působení dvojjazyčnosti na intelektuální a osobní vývoj dětí, na které vědci dospěli k tomu, že vyučování v jazyce rozdílném od mateřského (užívaného v rodině) je škodlivé pro intelektuální vývoj dítěte.

---

¹ Štefánek, Jozef (2000): Jeden člověk, dva jazyky. Bratislava: AEP, s. 31

² Chlupáč, M. (2010): Dvojjazyčnost prodlužuje život. In-the-news [online]. Neuropsychologie 2 (2007). Cit. 2012-03-11.< <http://www.brainjogging.cz/in-the-news/dvojjazycnostprodluzujezivot>>

³ Štefánek, Jozef (2000): Jeden člověk, dva jazyky. Bratislava: AEP, s. 13

Na základě toho bylo doporučeno začínat s výukou dalšího jazyka co nejpozději. Tato myšlenka zůstávala dominantní až do druhé poloviny 20. století.

V období, kdy byl bilingvismus pojmán jako negativní vliv na intelektuální vývoj dětí, ruský lingvista L. Vygotskij uvádí úplně opačné tvrzení, že vliv bilingvismu na myšlení a vývoj člověka může být jenom pozitivní.

Za nejdůležitější aspekt pozitivního vlivu pokládal fakt, že schopnost vyjádřit jednu myšlenku v několika jazycích dává dítěti možnost chápat svůj jazyk jako určitý systém rozdílný od ostatních.

Teze L. Vygotského, které v roce 1962 vyšly taktéž v angličtině, ovlivnily řadu důležitých studií v Kanadě, Německu a Francii. Tyto studie pak dokazovaly pozitivní působení bilingvismu na vývoj dítěte. Ukázalo se, že většina dřívějších výzkumů a studií dokazujících škodlivost bilingvismu měla metodologické chyby. Lingvisté nebrali v úvahu takové faktory jako věk, pohlaví, vzdělání, sociální postavení, společensko-ekonomické prostředí aj.

Na základě nových metodik Pintera a Arseniana byly původní výsledky o negativním vlivu bilingvismu zpochybněny. Na základě dalších zkoumání se ukázalo, že intelektuální a řečový vývoj bilingvních a monolingvních dětí je skoro na stejné úrovni. Bylo dokázáno, že v bilingvních rodinách si děti osvojují řeč ve dvou jazycích zároveň, přičemž zachovávají svůj normální rozumový vývoj. Toto druhé období je nazýváno neutrální periodou.

Třetí pozitivní perioda je spojena se jmény kanadských badatelů, kteří zveřejnili celou řadu výzkumů. Tyto výzkumy dokazovaly pozitivní působení bilingvismu na rozumový vývoj dítěte. Lingvisté různých zemí, s použitím kombinací různých jazyků, upřesňovali aspekty pozitivního vlivu bilingvismu. „Jako nejdůležitější byly vymezeny tyto aspekty: schopnost využívat složité analytické strategie, vnímavost bilingvního člověka k sémantickým vzájemným vztahům mezi slovy, umění dělat všeobecné úsudky, schopnost řešit úkoly spojené s větnými transformacemi a výměnou“.¹

„Současná společnost vnímá bilingvismus jako zvláštní případ či důsledek vyššího vzdělání, v mnoha kmenových společnostech je však mnohem rozšířenější a podle všeho byl značnou část lidské historie spíše pravidlem než výjimkou“.²

---

¹ Богус, М.Б. (2008): Влияние билингвизма на интеллектуальное развитие личности обучаемых. Вестник Адыгейского государственного университета № 7, стр. 42

² Pokorný, J. (2010): Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura. Praha: Grada Publishing a.s., s. 132

3. Bilingvní rodina

3.1 Kdo je bilingvní?

Odpověď na otázku „Kdo je bilingvní?“ je dost složitá. Různí vědci na ni pohlížejí odlišně.

Většina lidí považuje za bilingvního člověka, který je schopen mluvit ve dvou jazycích, ale neví, jestli můžeme nazývat bilingvním člověka, který jazyku rozumí, ale nedokáže v něm mluvit, nebo umí v tomto jazyce mluvit, ale nedokáže něco napsat. Kde je hranice mezi monolingvistou a bilingvním mluvčím?

Americký lingvista Leonard Bloomfield říká, že bilingvní jedinec by měl mít plnou kompetenci ve dvou jazycích. Autoři W. Lambert, R. Gardner a J. Havelka zavedli do lingvistiky termín **vyvážený bilingvní mluvčí**, za kterého pokládali člověka úplně ovládajícího oba své jazyky. „Velmi odlišné vymezení, co se kvality osvojení druhého jazyka týče, předpokládá J. Macnamara, který za bilingvního jedince označuje toho, kdo disponuje kompetencí v jiném než mateřském jazyce, alespoň v jedné z těchto lingvistických oblastí – porozumění, mluvení, čtení, psaní.“¹ Podle C. Thieryho „**opravdovým bilingvním mluvčím** je člověk, kterého považují za rodilého mluvčího příslušníci dvou rozdílných jazykových komunit“.²

Ve skutečnosti je u většiny bilingvních lidí jeden jazyk dominantní. Tato dominantnost se může měnit v závislosti na věku, prostředí, vzdělání, povolání aj., například u dětí, když začnou navštěvovat školku s majoritním vyučovacím jazykem.

Někteří lingvisté pohlížejí na bilingvní jednotlivce tzv. monolingválním přístupem, což znamená, že bilingvní osoba jsou jakoby dva monolingvisté v jednom celku a splňují požadavky, které se kladou na dva různé monolingvisty ve dvou různých společnostech.

Existuje názor, že lidé, kteří neovládají oba své jazyky úplně stoprocentně opravdu na všech úrovních jazyka včetně všech jeho forem (od nářečí až po spisovný jazyk) a kteří je nepoužívají, by se neměli nazývat bilingvními.³ Aby mohl být někdo označen za bilingvního, nestačí, aby dokonale a úplně ovládal oba jazyky, ale zároveň musí být i bikulturní, musí poznat obě dvě kultury, protože jen ovládat oba jazyky nestačí.

---

¹ Gillernová, I. – Kebza, V. – Rymeš, M. a kol. (2011): Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada publishing, a.s., s. 103

² Individuální a společenský bilingvizmus : zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme, konaného 10. a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univezity Komenského v Bratislave, Bratislava: Univerzita Komenského, s. 96

³ Individuální a společenský bilingvizmus: zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme, konaného 10. a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univezity Komenského v Bratislave, Bratislava: Univerzita Komenského, s. 95

Na základě tohoto tvrzení slovenský lingvista Jozef Štefánik rozdělil bilingvní lidi do pěti skupin:

1. Bilingvní mluvčí se pozitivně identifikuje se dvěma kulturními společnostmi, které mluví jeho jazyky, a zároveň je pokládán za člena každou touto skupinou. V tomto případě je opravdu bikulturní.
2. Bilingvní mluvčí se může pozitivně identifikovat se dvěma (a více) kulturními společnostmi, ale jeho úroveň ovládní obou jazyků je rozdílná.
3. Bilingvní mluvčí má vysokou úroveň ovládní obou jazyků, dokonce na úrovni monolingvistů obou společností, ale přitom se identifikuje pouze s jednou z nich a zůstává monokulturním.
4. Bilingvní vývoj v případě konkrétního jednotlivce nebo skupiny lidí může vést k případům, kdy se člověk vzdá kulturní identity společnosti svého mateřského jazyka a přijme kulturní identitu společnosti mluvící druhým jazykem.
5. V některých případech se dokonce může stát, že se bilingvní mluvčí vzdá své vlastní kulturní identity, tj. kulturní identity společnosti svého mateřského jazyka, ale současně se mu nepodaří identifikovat se s kulturní společností druhého jazyka a tato společnost ho nepřijme.

Člověk může být dvojjazyčný i bez toho, aby byl bikulturní, ale zároveň nesmí zapomenout na to, že osvojení kultury a tradic je spojeno s osvojováním jazyka.

Ve této bakalářské práci za bilingvní dítě budeme považovat dítě, které je schopno alternativně používat dva jazyky v závislosti na situaci a prostředí, v němž se komunikace uskutečňuje.

3.2 Typy bilingvních rodin

Ve své knize Bilingvní rodina angličtí lingvisté Edith Harding-Esch a Philip Riley popsali pět typů bilingvních rodin. Rysy každého z těchto typů jsou popsány níže.

První typ. Rodiče mluví různými jazyky, každý z nich do určité míry ovládá jazyk partnera. Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem komunity. Každý z rodičů mluví s dítětem od narození vlastním jazykem.

Druhý typ. Rodiče mají odlišný mateřský jazyk. Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem komunity. Oba rodiče mluví nedominantním jazykem s dítětem, které je dominantnímu jazyku plně vystaveno pouze mimo domov a zejména vstupem do mateřské školy.

Třetí typ. Rodiče mají stejný mateřský jazyk. Dominantní jazyk není jazykem rodičů. Rodiče mluví s dítětem vlastním jazykem.

Čtvrtý typ. Rodiče mají odlišný mateřský jazyk. Dominantní jazyk se liší od obou mateřštin rodičů. Rodiče mluví s dítětem od narození vlastním jazykem.

Pátý typ. Rodiče mají stejný mateřský jazyk. Dominantní jazyk komunity je stejný jako jazyk rodičů. Jeden z rodičů vždy dítě oslovuje v jazyce, který není jeho mateřským jazykem.

4. Bilingvní výchova

4.1 Několik metod bilingvní výchovy

Rodina je první sociální skupinou, kde se dítě učí osvojovat různé činnosti a přejímá sociální role. „Rodina již od prvních měsíců života předává dítěti sociální hodnoty, normy a pravidla, způsoby komunikace, způsoby uvažování a řešení situací“.¹ Významnou roli při osvojování jazyka u dítěte hraje rodinné prostředí, neboť jsou to právě rodiče, kteří své děti učí mluvit a používat jazyk. Děti od rodičů přejímají způsoby komunikace, vnímají, jak spolu hovoří otec a matka a jak oba hovoří na dítě, a to má na vývoj řeči dítěte nesmírný vliv.

„Prvním krokem ve vytváření příznivého vlivu na jazykový vývoj dítěte by mělo být uvědomění si toho, co rodiče považují za žádoucí cíl a výsledek bilingvní výchovy. Někdy rodiče budou spokojeni s tím, že jejich dítě plně ovládne jeden jazyk, a vývoji druhého nebudou věnovat pozornost. Jiní rodiče budou chtít, aby dítě druhým jazykem umělo nejen mluvit, ale dokázalo v něm také číst a psát. Bez ohledu na to, jaké cíle bilingvní výchovy si rodina určí, je žádoucí si tyto cíle uvědomit a definovat je tak, aby se k jejich naplnění mohla zvolit odpovídající jazyková praxe“.²

V následující kapitole této práce popíšeme různé způsoby bilingvní výchovy dětí.

4.1.1 První metoda: Grammontovo pravidlo

Francouzský lingvista M. Grammont je zakladatelem pravidla bilingvní výchovy, které je známo pod názvem **Grammontovo pravidlo**. Smyslem tohoto pravidla je přístup „jeden člověk, jeden jazyk“. Jinak řečeno, každý z rodičů mluví na dítě jedním, zpravidla svým mateřským jazykem. Výhodou tohoto pravidla je to, že komunikace v rodině pro každého jejího člena je zcela přirozená. M. Grammont napsal, že každý jazyk musí být ztělesněn v jiné osobě. Zásadním požadavkem bylo, aby rodiče mluvili každý svým jazykem a aby nikdy své role nevyměňovali. Výsledkem dodržení tohoto pravidla je, že dítě začne mluvit dvěma jazyky bez toho, aniž by si to uvědomilo anebo nějak zvlášť usilovalo o studium jazyků.

V dané metodě nezáleží na tom, jaký je jazyk okolí, protože dítě se hned od narození dostává do kontaktu se dvěma jazyky, což zpravidla svědčí o tom, že dítě bude ovládat oba jazyky na stejné úrovni.

---

¹ Gillernová, I. – Kebza, V. – Rymeš, M. a kol. (2011): Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada publishing, a.s., s. 110

² Hájková, V. - Strnadová, I. (2010): Inkluzivní vzdělání. Praha: Grada Publishing. a.s., s. 50

4.1.2 Druhá metoda

Ve své knize „Jeden člověk, dva jazyky“ Jozef Štefánik popisuje další metodu bilingvní výchovy, kterou nezávisle na sobě vypracovali A. Fantini a E. Zierer. Tito lingvisté svou metodu založili na tom, že rodiče v komunikaci s dítětem používají jenom jeden jazyk do 3 let věku dítěte a pak zapojují druhý jazyk, což objasňují tím, že ve 3 letech dítě už má vytvořeny základy prvního jazyka a je připraveno vnímat druhý jazyk.

V dané metodě je velmi důležitá odpověď na otázku, jestli bude druhý jazyk jazykem okolí nebo přáním rodičů.

4.1.3 Třetí metoda

Někteří jazykovědci uvádějí jako samostatnou metodu střídavé používání dvou jazyků oběma rodiči. Například dnes dopoledne se mluví jedním jazykem a odpoledne druhým. Nebo o víkendu se mluví jedním jazykem a v pracovní dny druhým. Nebo jazyk komunikace se mění po několika hodinách. Jinak řečeno, rodiče časově omezují používání jednoho a druhého jazyka.

Při použití této metody je důležitých hned několik faktorů, které mohou ovlivnit osvojení jazyků: mateřské jazyky rodičů, jazyk komunikace rodičů, jazyk okolí a věk dítěte, kdy se poprvé setkalo s druhým jazykem. Daná metoda je velmi náročná a vyžaduje hodně úsilí, aby každý člen rodiny dodržoval rozvrh.

4.1.4 Čtvrtá metoda

Nejpopulárnější metodou, která je zároveň i nejfrekventovanější, je situace, kdy se v rodině mluví jedním jazykem a mimo rodinu se mluví druhým, státním jazykem. Tato metoda je charakteristická pro rodiny přistěhovalců. „Děti tvoří důležitý prvek pro proces integrace celé rodiny. Pokud navštěvují předškolní či školní zařízení, jsou zpravidla prvními v rodině, kdo se naučí jazyk dané země, a často přejímají roli tlumočnicků pro rodiče či zprostředkovatelů informací“.¹

4.1.5 Pátá metoda

Dalším řešením, které umožní rodičům vychovat dítě bilingvním, je přijmout do rodiny chůvu nebo učitele, jenž bude rodilým mluvčím druhého jazyka. Specifikum této metody spočívá v tom, že dítě hodně času tráví se svou chůvou, která jazyk dítěte skoro

---

¹ Gillernová, I. – Kebza, V. – Rymeš, M. a kol. (2011): Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada publishing, a.s., s. 105

neovládá. Dítě nemá jinou možnost než se naučit jazyk své vychovatelky, aby s ní mohlo komunikovat.

4.1.6 Šestá metoda

Novodobou metodou jak vychovat bilingvní dítě je metoda Helen Doron, která je sice vypracována pro výuku anglického jazyka, ale je velmi zajímavá. Proto si myslíme, že se o ní tady musíme zmínit. Tato metoda vychází z toho, že zvlášť důležitý je pravidelný a opakovaný poslech a upevňování z něho nabytých znalostí. Základem je pravidelný domácí poslech nahrávek. Tímto způsobem získané vědomosti pak využijí v centrech, kde je s nimi lektoři probírají a učí je další nové věci.

Daná výuková metoda je zaměřena na hry, vyvolávání emocí, tvořivost, nebo hudební a pohybový doprovod. Je to v podstatě přirozené učení, které je u takto malých dětí založeno na společných prožitcích s rodiči při hrách, výtvarných aktivitách, cvičení a podobně.¹

Podmínkou úspěchu je, že děti musí cizí jazyk slyšet denně, ale rodiče ho přitom nemusí ovládat.

Vyskytují se rodiny, které nechtějí zavádět žádné pravidla pro bilingvní výchovu. Jazyk komunikace vybírají podle okolnosti, situace a kontextu. Zpravidla v takových rodinách oba rodiče ovládají dva jazyky a dítě jazykům rozumí a podle potřeby jimi i mluví.

4.2 Psychologické aspekty bilingvní výchovy

Aby byl rozvoj obou jazyků kvalitní a dítě nezaostávalo v rozvoji řeči a slovní zásoby, je zcela zásadní vytvořit a dodržovat striktní pravidla komunikace v rodině.

Jak už bylo zmíněno, rodiče by měli spolu navzájem komunikovat stále stejným, předem domluveným způsobem. Dvojjazyčnost je třeba považovat za zcela přirozenou a tak ji prezentovat i svému dítěti. Je třeba se věnovat oběma jazykům přibližně stejně a případně posilovat slabší jazyk. Optimálně by dítě mělo být v kontaktu s oběma jazyky stejně často.

Rodiče nesmějí dítě do ničeho nutit a mít přehnané nároky. Měli by si uvědomit, že dítě v raném věku má rádo povídání, dovede je sledovat, zvyšuje a rozvíjí si tak svou pozornost. Rodičům se doporučuje mluvit s dítětem o všem, co se v danou chvíli děje.

---

1 Zunová, A. (2010): Cizí jazyk by se děti měly učit od narození, rodiče jej přitom ovládat nemusejí. Zena [online]. Novinky.cz. Cit. 2012-05-06.
<<http://www.novinky.cz/zena/deti/197725-cizi-jazyk-by-se-deti-mely-ucit-od-narozeni-rodice-jej-pritom-ovladat-nemuseji.html>>

Nejdůležitějším rysem komunikace s dítětem je hra. Rodiče nesmějí zapomínat, že dítě vnímá především v době hraní, a proto musejí vyhledávat způsoby, jak do hry zapojit cizí jazyky. Vhodným způsobem je například maňásek či jiný plyšák, který mluví pouze cizím jazykem, nebo učení se pomocí říkanek či písniček (děti mají schopnost napodobovat zvuky, snadno si rýmy osvojí). Pomocť jim mohou obrázkové knihy, CD a DVD s pohádkami, přičemž knihovničky, kam se dávají všechny knihy a jiné pomůcky, musí být rozříděny podle jazyků (například pohádky v češtině na pravé straně police a pohádky v ruštině na levé).

Rodiče nesmějí zapomenout, že dítě hodně reaguje a prožívá jejich reakce, a proto psychologové doporučují rodičům, aby se nesmáli dětským chybám, aby neskákali dětem do řeči, aby neopravovali jejich chyby hned, ale až dítě svou promluvu dokončí. Mohlo by to vyvolat obavy dítěte z reakcí rodičů, dítě by se mohlo stydět něco říct a někdy i přestat mluvit.

Častým případem je, že dítě odmítá používat slabší jazyk. V dané situaci rodiče musejí být trpěliví a na dítě netlačit, ale stále mluvit na dítě svým jazykem.

5. Vývoj řeči bilingvních dětí

5.1 Obecné rysy vývoje dětské řeči

Batole přibližně v 8 – 10 měsících již rozumí řeči a postupně rozeznává význam jednoduchých slov, ale řeč zatím ovládá pasivně. Ve věku 1 roku se objevují první jednoduchá jednoslabičná a dvouslabičná slova. Dítě zatím mluví málo, ale postupně se začíná vytvářet jeho aktivní slovník. V 18 měsících života dochází však u většiny dětí k radikálnímu pokroku. Dítě začíná opravdu chápat symbolický význam slov, mnohem většímu počtu slov rozumí a také jich začíná mnohem více používat. Pasivní zásoba slov je stále větší než počet slov aktivně používaných. Do konce druhého roku dítě již aktivně umí 20-30 slov. Postupně se slovní zásoba zvyšuje. Řeč je nesouvislá a agramatická. „Koncem druhého roku obsahuje slovník dítěte kolem 300 slov a slovní zásoba, která obsahovala jen citoslovce, konkrétní podstatná jména a slovesa, se obohacuje o přídavná jména, zájmena a příslovce“.¹

Děti žijí v prostředí hovořících lidí a osvojují si řeč komunikací s nimi i samy se sebou, a proto často mluví pro sebe nahlas, protože při tvorbě vět a odpovědí převážně nahlas myslí. Pokroky v řeči jsou patrné i ve větné stavbě.

„Na začátku 4. roku života dítě ovládá asi 1000 - 1200 slov a za hodinu v čase optimální fáze bdění vyprodukuje asi 280 - 300 slov“.² Většinu svých vědomostí dítě získává vlastní zkušeností a ne učením. Často děti už dovedou zazpívat krátkou písničku.

V předškolním věku se slovní zásoba zvyšuje. V tomto stadiu dítě vyslovuje poměrně správně, vytváří neologizmy a monologizuje – nahlas komentuje činnost, které se aktuálně věnuje. Pro období dítěte v předškolním věku, jak uvádí J. Kristová, jsou charakteristické otázky, kterými doslova bombarduje své okolí. Dítě více komunikuje, požaduje vysvětlení, objasnění a zdůvodnění. V tomto věku se objevuje také opakování slov ze strany dětí, bohužel dost často i slov nevhodných. Dítě vnímá nepatřičné slovo jako něco nového, vzrušujícího, protože je neslyší často a je pro něj zvukomalebné. Pokouší se je používat, opakovat.

5.2 Charakteristika vývoje řeči bilingvních dětí

Dítě přichází na svět se schopností naučit se jakémukoliv jazyku.

---

¹ PLEVOVÁ, I.- SLOWIK, P. (2010): *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada Publishing a.s., s. 49

² PLEVOVÁ, I.- SLOWIK, P. (2010): *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada Publishing a.s., s. 49

Vývoj bilingvního dítěte od vývoje monolingvního dítěte se moc neliší, je v mnohém podobný, ale má své zvláštnosti. Nejdůležitější takovou zvláštností je to, že bilingvní dítě musí rozlišovat mezi dvěma jazyky.

Nejobsáhlejším a dodnes akceptovaným je třífázový model vývoje řeči bilingvních dětí vypracovaný V. Volterrovou a T. Taeschnerovou, které tyto tři fáze charakterizovaly následovně:

1. dítě má jen jeden systém obsahující slova obou jazyků jak na lexikální, tak i na fonetické úrovni. „Slova používaná v tomto stadiu jsou někdy směsicí obou jazyků“.¹ Například řekne slovo čepka (ruské slovo *uanka* + české slovo *čepice*).
2. rozvíjí se dva rozdílné lexikální systémy, ale dítě aplikuje stejná gramatická pravidla na oba jazyky. Například dítě dává špatně přízvuk, nebo do české věty zapojí ruské slovo *Посмотру, jede vlak a Koukej, нтучка*. V tomto stadiu je dítě schopno překládat z jednoho jazyka do druhého.
3. „slovní zásoba i gramatika obou dvou jazyků nyní existují odděleně“.² V této fázi dítě spojuje konkrétní jazyk s konkrétním člověkem nebo situací. Například před vstupem do školky dítě mluví s matkou v ruštině, ale jakmile dítě vstoupí do školky, okamžitě pozdraví učitelku česky.

Některé děti mají stadium, kdy označují stejný předmět v obou jazycích najednou. Zmíněná situace je důkazem toho, že si dítě uvědomilo existenci dvou rozdílných jazyků.

Během osvojování dvou rozdílných jazyků se většina dětí potkává s určitými problémy. V následující podkapitole bakalářské práce se zaměříme na popis charakteristických rysů těchto problémů.

5.2.1 Přepínání kódů v bilingvismu

Přepínání kódů je „schopnost bilingvního jednatelce vybírat si jazyk podle partnera, situačního kontextu aj.“³

Bilingvní děti dost často využívají přepínání kódů jako „cestu menšího odporu“, když pocítí, že potřebný jazykový materiál je přístupnější v jiném jazyce. Přejít z jednoho jazyka do druhého si děti často uvědomují a kontrolují. „Děti toho využívají k vyjadřování velmi jemných odstínů svých pocitů a emocí nebo k určení míry zapojení do konverzace,

¹ HARDING-ESCH, E. - RILEY, P.(2008): Bilingvní rodina. Praha: Portál, s. 76

² HARDING-ESCH, E. - RILEY, P.(2008): Bilingvní rodina. Praha: Portál, s. 78

³ JÜRGEN, M.-MEISEL (2003): Raná diferenciacia jazykov u bilingválných detí. In : J. Štefánik (eds.), *Antologia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, s. 260

anebo jen proto, aby ukázaly, že když jsou unavené, mohou ve své rodině používat oba jazyky a pořád jim ostatní rozumějí“.¹

Přepínání kódů je zvláštností, se kterou se monolingvní děti při osvojování jazyka nepotkávají.

5.2.2 Jazyková výpůjčka v bilingvistu

Jazykovou výpůjčkou je v situaci, „kdy se slovo či výraz z jednoho jazyka používá ve druhém, avšak v jeho „naturalizované“ formě, kdy se přizpůsobuje pravidlům gramatiky či výslovnosti druhého jazyka“.² Například ruské sloveso *одеваться* dítě aplikuje na české sloveso *oblékat se* a z toho vzniká *oblékat'sia*.

5.2.3 Míchání jazyků v bilingvistu

Míchání jazyků je považováno „za označení náhodných kombinací prvků převzatých z kteréhokoliv jazyka“.³ Míchání se vyskytuje nejčastěji ve velmi rané fázi osvojování si jazyků do dvou let dítěte, zatímco ve vyšším věku bilingvní děti mohou rozlišit oba systémy.

Někteří jazykovědci rozlišují volné a podmíněné míchání jazyků. Při volném míchání jazyků používají rodiče oba jazyky libovolným způsobem. Nějaká asociace nebo emoční stres vyvolávají podmíněné míchání jazyků, jinak řečeno, který jazyk přijde první do hlavy.

---

¹ HARDING-ESCH, E. - RILEY, P.(2008): Bilingvní rodina. Praha: Portál, s. 84

² HARDING-ESCH, E. - RILEY, P.(2008): Bilingvní rodina. Praha: Portál, s. 84

³ JÜRGEN, M.-MEISEL (2003): Raná diferenciacia jazykov u bilingválných detí. In: J. Štefánik (eds.), *Antologia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, s. 260

6. Empirická část

V teoretické části bakalářské práce jsme se zabývali otázkami, co je bilingvismus, jaké jeho druhy existují; popisovali příčiny a výhody bilingvismu; shrnuli několik metod bilingvní výchovy, včetně psychologických aspektů a charakterizovali vývoj řeči bilingvních dětí.

V empirické části budeme prezentovat náš výzkum, který ukáže, jaká je reálná situace v rodinách, jež vychovávají bilingvní děti, jakou výchovnou metodu používají a jaký je stav jazykového vývoje dětí.

Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak rodiče přistupují k jazykové výchově svých dětí, jaké vybírají metody. V centru zájmu je zjištění úrovně slovní zásoby, zvláštností nebo problémů, které mají děti při své komunikaci.

6.1 Sběr dat

Hlavní metodou pro získávání dat bylo vyplnění stejných dotazníků rodiči a následný rozhovor, protože většina rodičů neměla čas na rozepsání různých případů jazykového vývoje svého dítěte nebo zdůrazňovali věci, které nebyly podstatné pro náš výzkum. Rozhovor nebyl nijak strukturován, spíše vycházel anebo navazoval na informace získané od konkrétní rodiny, protože každá rodina je jiná, má různé zvyky, tradice a pravidla. Kromě toho každá rodina je jedinečná, což vyžaduje i individuální přístup.

Dotazníky byly zasílány elektronickou formou nebo předávány osobně při setkání.

Další metodou bylo osobní pozorování dítěte, popřípadě krátká hra nebo povídání. Jistěže osobní kontakt se podařilo navázat jenom s dětmi, které bydlí v Praze. S dětmi, které bydlí mimo Prahu a v Rusku jsme se snažili promluvit přes skype.

Komunikace s dítětem začínala vždycky v tom jazyce, který rodiče označili jako dominantní. Postupně jsme přecházeli do druhého jazyka a dítě jsme upozorňovali na tuto změnu.

Všechny rozhovory byly velmi příjemné. Rodiče byli milí a přátelští, ochotní spolupracovat a mnohému jsme se vzájemně naučili.

6.2 Výběr respondentů

Výběr respondentů, stejně jako i výběr tématu bakalářské práce, nebyl náhodný, ale zcela záměrný. Jsem matka 3,5-leté holčičky, která se narodila do rusky mluvící rodiny žijící v České republice. Já jsem jako matka hned po narození dítěte začala přemýšlet o tom, jak

musím dítě vychovávat, aby nemělo problémy po jazykové a psychické stránce při nástupu do školky.

Z výše uvedeného vyplývá, že první a nejdůležitější kritérium pro výzkum je věk dítěte. Tady jsme stanovili hranice od 2,5 do 5 let. Zdůvodňujeme to tím, že už ve věku 2,5 let děti většinou umí relativně dobře mluvit a mají přiměřenou slovní zásobu. Uvádíme krátké věkové rozmezí, aby výsledky byly co nejpřesnější a daly se dobře porovnat. Pohlaví dítěte nebylo určujícím kritériem. Jistěže do výzkumu byla zapojena i moje dcera, která odpovídá všem kritériím.

Druhým kritériem byly jazyky: čeština a ruština, protože ruština je mým mateřským jazykem a češtinu ovládám docela dobře.

Třetí kritérium byly požadavky na rodinu:

- česko-rusky mluvící žijící v Česku,
- česko-rusky mluvící žijící v Rusku,
- rusky mluvící žijící v Česku,
- česky mluvící žijící v Rusku.

Nezbytným kritériem bylo vyplnění dotazníku alespoň jedním z rodičů a možnost dítě osobně pozorovat. Ve většině případů bylo osobní pozorování problematické, zejména u rodin žijících v Rusku, ale pomocí současné techniky a internetu, se to podařilo.

6.3 Charakteristika respondentů

6.3.1 Charakteristika dotazovaných rodin

Výzkumu se zúčastnilo 35 rodin.

Rodina	Stát bydliště	Počet dětí
česko-ruská rodina	Česko	11
česko-ruská rodina	Rusko	5
ruská rodina	Česko	12
česká rodina	Rusko	7

Tab. č.1

Respondenty jsem získávala buď mezi svými známými, nebo když jsem slyšela na hřišti ruskou řeč, tak jsem rodiče oslovila. Pak jsem se jich ptala, jestli nemají mezi svými známými podobné rodiny, a tak jsem získávala další kontakty. Kontakt na české a smíšené česko-ruské rodiny, které bydlí v Rusku, jsem získávala pomocí Centra v Moskvě – „Český dům“. Přímé kontakty mi sice nikdo neposkytl, ale pracovníci „Českého domu“ obstarali rozeslání dotazníku s prosbou o vyplnění.

6.3.2 Charakteristika dotazovaných dětí

Celkem výzkumu se zúčastnilo 36 dětí, z toho 17 chlapců a 19 dívek.

Věk	Pohlaví	Počet
2,5-3	Dívka	4
	Chlapec	2
3-3,5	Dívka	4
	Chlapec	3
3,5-4	Dívka	6
	Chlapec	4
4-4,5	Dívka	2
	Chlapec	5
4,5-5	Dívka	3
	Chlapec	3

Tab. č. 2

Všechny děti byly jedináčci, s výjimkou jedné rodiny, která měla 4 sourozence, ale 2 z nich byli starší, a proto nebyli zařazeni do výzkumu.

25 dětí navštěvovalo školky, 5 dětí mělo chůvu a 6 dětí bylo doma s matkami, které pobývaly na mateřské dovolené.

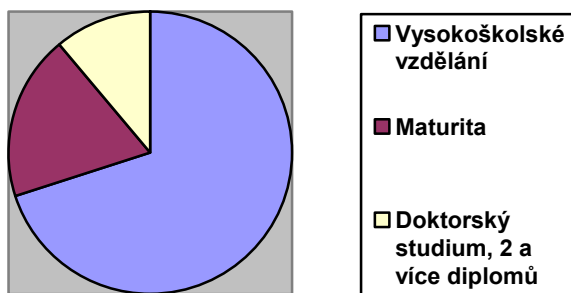
6.3.3 Charakteristika dotazovaných rodičů

70% rodičů, kteří se zúčastnili výzkumu, má vysokoškolské vzdělání,

19% rodičů, kteří se zúčastnili výzkumu, má maturitu,

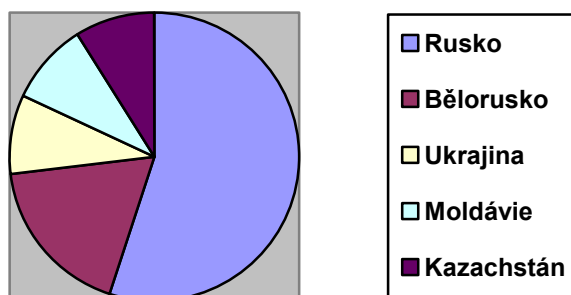
11% rodičů, kteří se zúčastnili výzkumu, má postgraduální vzdělání nebo má 2 a více vysokoškolských diplomů. (viz Graf 1)

Graf 1

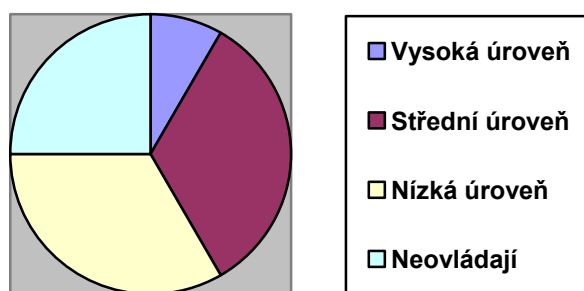
Ve smíšených manželstvích žijících v České republice pochází 60% matek z Ruska, 15% z Běloruska, 3% z Kazachstánu, 15% z Ukrajiny, 7% z Moldávie, ale všechny mají mateřský jazyk ruštinu. (viz Graf 2) Všichni otcové jsou Češi. Jazyk svého partnera v těchto rodinách ovládá 100% žen, ale jenom 27% mužů ovládá jazyk svých partnerek.

Graf 2

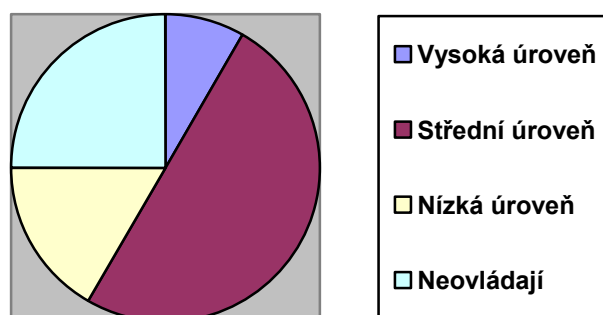

V rusky mluvících manželstvích žijících v České republice češtinu ovládají otcové a matky většinou na střední úrovni. (viz Graf 3, Graf 4)

Graf 3

Graf 4

Ve smíšených manželstvích žijících v Rusku pochází 100% matek z Ruska a 100% otců z Česka. Jazyk svého partnera v těchto rodinách ovládá 70% mužů a ani jedná ruská manželka neovládá češtinu.

V českých manželstvích žijících v Rusku ruštinu ovládá přibližně 85% rodin, a to na střední nebo na vysoké úrovni.

7. Analýza řeči pozorovaných dětí

Výsledky svého výzkumu jsme se rozhodli rozdělit na jednotlivé body a každý z těchto bodů analyzovat.

7.1 Preferovaný jazyk vzdělávání a preferovaný jazyk komunikace

100% rodin jako vyučovací jazyk a komunikační prostředek pro své dítě preferuje češtinu, 75% z nich bere ruštinu jako druhý jazyk, ostatních 25% dává přednost angličtině buď jako druhému, nebo třetímu jazyku pro své dítě. Matky, které pocházejí z Moldávie nebo Ukrajiny chtějí, aby dítě navíc umělo alespoň základy jazyka jejich prarodičů za účelem komunikace s prarodiči a ostatními příbuznými v Moldávii a na Ukrajině.

Smíšené rodiny v České republice usilují o zachování ruského jazyka, aby dítě dokázalo v budoucnu alespoň mluvit.

Stejná situace je ve smíšených manželstvích žijících v Rusku. Tam se otcové snaží o nepotlačování češtiny.

České rodiny v Rusku o studium ruštiny neusilují.

Úplným opakem je situace ruských rodin v České republice. 75% rodin, přestože doma jako komunikační jazyk mají ruštinu, se snaží češtinu zapojit do každodenního života dítěte: čtou české pohádky, zpívají české písničky, sledují české filmy, chodí na různé akce atd. 25% rodičů nepovažuje za nutné seznamovat dítě s českým jazykem. Myslí si, že se dítě naučí češtinu ve školce. Ale v obou případech češtinu vidí jako jazyk vyučovací a jako prostředek komunikace.

7.2 Používané metody bilingvní výchovy

Jednou z nejpoužívanějších metod bilingvní výchovy je tak zvané Grammontovo pravidlo, kdy každý z rodičů mluví na dítě jedním, zpravidla svým mateřským jazykem. Dítě od narození vyrůstá v dvojjazyčném prostředí. Tuto metodu přirozeně používá 100% smíšených rodin. 6% smíšených rodin ještě k této metodě přidává metodu chůvy pro posílení jednoho z jazyků. Jednojazyčné české rodiny žijící v Rusku Grammontovo pravidlo využívají taky, ale dvojjazyčnost vytvářejí uměle. Jeden z rodičů (v našem výzkumu jenom otcové) mluví na dítě anglicky. Takovou metodu používá 29% českých rodin žijících v Rusku. Jedna rodina využila metodu přijetí ruskojazyčné chůvy, aby mělo dítě bližší kontakt s ruštinou a zvládlo alespoň základ. Ostatních 57% rodin jako metodu bilingvní výchovy uvedlo, že dítě zatím dvěma jazyky nezatěžují, nechávají to na starší věk po 3-4 letech.

Další metodou bilingvní výchovy, kterou používají respondenti našeho výzkumu, je metoda, kdy se v rodině mluví jedním jazykem a mimo rodinu se používá druhý, státní jazyk. Je to případ ruských rodin v České republice. 58% dotázaných ruských rodin žijících v Česku praktikuje tuto metodu. Všichni rodiče se shodují, že v tomto případě hodně pomáhají mateřské školky. Někteří rodiče s dětmi česky nemluví, objasňují to tím, že sami český jazyk dobře neumějí a nechtějí děti učit své chyby. V některých rodinách, jakmile děti začnou chodit do školky, zastávají roli tlumočnicků a překladatelů.

Pro některé rodiče a děti není příjemné a obvyklé mluvit na své dítě cizím jazykem. Občas pro děti taková forma komunikace způsobuje psychologické problémy. Jedna maminka vzpomíná, jak na procházce své devítiměsíční dceři začala povídat něco v češtině. Dcera, která v té době ještě neuměla mluvit, se podívala na matku velmi překvapeným pohledem. Na matku situace zapůsobila tak, že už to nikdy na dceru nezkoušela. Ale postupně matka ve hře nebo při popisování obrázků pojmenovala různé věci dvěma jazyky, zároveň upozorňujíc dceru, že tak se to jmenuje česky, a tak rusky.

Na svou dceru jsem poprvé promluvila česky, když jí bylo 19 měsíců. Ona už v té době uměla relativně dobře mluvit. Seděla v kočárku a zeptala se: „Куда мы едем?“ Já jsem jí odpověděla česky: „Tatínek je v knihovně. Jedeme za tatínkem.“ Dcera se otočila a zeptala se: „Мама! А кто сейчас говорил?“

25 % dotázaných ruských rodin v České republice přijímá do rodiny chůvu, a tak dítě postupně uvádí do kontaktu s češtinou. Všichni rodiče konstatují, že jejich děti taková metoda baví, berou cizojazyčnou chůvu jako něco exotického a že v takové podobě se jazyk učí přirozeně a nenuceně. Důležitým faktorem je vztah mezi dítětem a chůvou.

Málo rodin používá metodu střídavého užívání dvou jazyků. Tato metoda je moc obtížná, protože potřebuje dodržování přesného rozvrhu.

7.3 Dominantní jazyk

Na otázku „Jaký jazyk je dominantním u vašeho dítěte?“ asi 70% rodičů konstatovalo, že u dítěte jeden jazyk určitě dominuje nad druhým.

Matky-cizinky ve smíšených manželstvích žijících v České republice potvrdily, že v době, kdy dítě nenavštěvovalo školku a bylo s ní doma, mělo dominantní jazyk ruštinu. I přesto, že děti každý den slyšely češtinu od otce a občas od prarodičů, stejně více času trávily s matkami. Ale situace se změnila s nástupem dětí do školek. Všechny děti ze smíšených manželství chodí do českých školek. Postupem času čeština pomalu vytlačovala ruštinu, ale zánik znalosti ruštiny zatím matky nepostřehly. Příčinu změny dominance jazyka

vidím v tom, že se dítě dostalo do těsnějšího a častějšího kontaktu s češtinou. Více času tráví ve školce, kde prožívá různé emoce, hraje si a učí se novým věcem. Kromě toho má obrovský vliv i situace, kdy společným jazykem takových rodin je čeština a navíc dítě vyrůstá v České republice, jinak řečeno, dítě je obklopeno češtinou.

Zajímavým faktem byla mluva ze spaní. V jedné rodině (muž je Rus, žena je Češka žijící v České republice) rodiče popisovali, jak 3,5-letý syn, který navštěvoval českou školku a většinou se nacházel v českém prostředí, s otcem mluvil rusky nepříliš často (1-2 hodiny ráno, 1-2 hodiny večer, ale o víkendech se otec synovi věnoval více), ze spaní říkal slova výhradně v ruštině. Taky nejde jednoznačně určit, jestli má v tomto případě ruština převahu, ale, jak říkají psychologové, převládá to, co je v podvědomí.

Trochu horší situace je ve smíšených manželstvích žijících v Rusku. Dominantním jazykem je ruština, protože tam jsou matky Rusky a otcové jsou Češi. A proto dítě slyší češtinu jen od otce. Komunikačním jazykem rodiny je v 70% ruština, v ostatních 30% angličtina. Dítě vyrůstá v ruském prostředí. 70% dětí z těchto manželství navštěvuje ruské školky a 30% anglické. Z češtiny děti umějí základy a jednoduché věty, ale otcové doufají, že postupem času se situace změní k lepšímu.

Ruská manželství žijící v České republice mají jazyky téměř vyvážené. Jenom 16% dětí chodí do soukromých ruských školek, 16% je doma s matkami a ostatní děti navštěvují české státní nebo soukromé školky. Výjimkou jsou děti, které chodí do ruských školek a mají minimální kontakt s češtinou. Rodiče to objasňují tím, že neplánují zůstat v České republice, a proto radši investují do angličtiny. Maminky, opatrující své děti na mateřské dovolené, které plánují svůj život v Česku, je seznamují s češtinou během hry, prohlížením obrázků, pojmenováváním různých věcí atd. Připravují je k nástupu do české školky, a proto je patrné, že ruské děti budou mluvit oběma jazyky vyváženě, protože budou mít přibližně stejný kontakt s oběma jazyky.

Česká manželství žijící v Rusku, k našemu údivu, svým dětem ruštinu skoro vůbec nenabízejí, preferují spíše angličtinu. Všechny děti s výjimkou jedné holčičky, která má ruskou chůvu, chodí do anglických školek. Jinak se s ruštinou potkávají na hřištích, v obchodech a na jiných veřejných místech, kam chodí se svými rodiči. A proto tady jednoznačně převažuje čeština. Ruština je jenom okrajově slyšena.

Jedna rodina, která dříve bydlela pohromadě v Rusku, měla pro své děti ruskou chůvu. Po roce komunikace s chůvou děti plynule mluvily rusky, ale pak se musely přestěhovat do České republiky. Po dvou letech ztratily schopnost mluvit rusky, ale ještě rozumí. Zajímavé je, že když si děti hrají, tak mluví česky, ale počítají rusky.

7.4 Faktory ovlivňující výběr jazyka dítětem

Na základě našeho pozorování během prováděného průzkumu jsme zjistili, že výběr jazyka dítětem je ovlivněn následujícími faktory:

- 1) momentální osobní rozpoložení,
- 2) jestli je celá rodina pohromadě (ve smíšených manželstvích), protože ve většině případů společným jazykem je jenom jeden,
- 3) autorita jednoho z rodičů (ve smíšených manželstvích),
- 4) děti hledají nejnadnější cestu,
- 5) vyhledávání jednodušších slov z obou jazyků,
- 6) obrovský vliv na vývoj jazyka má školka, kterou dítě navštěvuje.

Děti jsou přizpůsobivé, adaptabilní a učí se jazykům přirozeně.

7.5 Odmítání jazyka

V podmínkách „umělého“ bilingvismu jeden z rodičů mluví na dítě cizím jazykem, který dokonale ovládá. Jak už bylo zmíněno, je to v pořadí druhá metoda, kterou rodiče rádi využívají. Ve svých dotaznících rodiče popisovali případy, kdy do věku 3 – 4 let dítěte jeden z rodičů mluvil cizím jazykem, ale jednou nastala situace, kdy se rodič prorekl a při nějakém varování promluvil na dítě svým mateřským jazykem. Poté s ním dítě odmítalo onen cizí jazyk používat, ale používalo jej mimo domov.

Existují i podobné případy odmítání jazyka v rodinách, kde je bilingvismus přirozený. V jedné rodině jsem viděla, jak 2,5-letá dcera odmítla mluvit s matkou v ruštině. Na dceřinu otázku v češtině matka řekla, že nerozumí, a požádala dceru, aby mluvila rusky. Na to dcera odpověděla: „Tak jo. Jestli ty mi nerozumíš, půjdu za tatínkem a budu mluvit s ním.“

Moje dcera odmítala češtinu v době, kdy začala chodit do školky. A bylo to z psychologických důvodů, jako protest. Hned první den mi povídala, že ve školce dostala na zadek, a proto tam chodit nechce. Když jsem se jí ptala: „Co jsi dnes dělala ve školce?“, odpovídala mně rusky a nakonec dodala, že mluvit česky nebude! Za tu dobu, co tam chodila, česky mluvit odmítala kromě jedné věty: „chci bonbon!“ (při odchodu dítě, které nezlobilo, dostalo bonbon). Jakmile jsme změnili školku a dcera tam byla spokojena, začala mluvit česky bez jakýchkoliv proseb. Teď se dokonce zajímá i o angličtinu.

Ostatních 92% rodičů odmítání jakéhokoliv jazyka u svých dětí nezaznamenalo.

7.6 Slovní zásoba

Pro zjištění úrovně slovní zásoby u dítěte byla použita metoda hry. Domlouvali jsme se s dítětem, že budeme říkat slova na jedno téma, např. jídlo (nábytek, oblečení), a každý řekne jedno slovo (substantivum) na toto téma.

72 % dětí dokázalo hrát bez problémů a nemíchalo do hry svůj druhý jazyk. Každý předmět byl pojmenován správně ve dvou jazycích, například stůl – стůл, polévka – полévка, юбка – юбка, шарф – шарф atd.

10 % dětí občas zapojovalo do svých odpovědí druhý jazyk bez povšimnutí. Například mohly стул pojmenovat židli, mléko – молоко atd.

18 % dětí odpovídalo v jednom jazyce, a když si už nemohli vzpomenout na názvy potravin v jednom jazyce, tak se ptaly, jestli můžou říct slovo ve druhém jazyce.

Děti z českých rodin žijících v Rusku do hry zapojovaly i anglická slova. Lépe řečeno, česká slova vůbec nedělala problémy a ruská slova skoro nebyla používána. Místo pojmenování v ruštině se vyskytovaly anglické názvy. Rodiče z českých rodin žijících v Rusku nemají zájem o to, aby jejich děti uměly ruský jazyk, protože svůj pobyt v Rusku vidí jako časově omezenou nutnost. Všechny rodiny, které se zúčastnily průzkumu, bydlí v Rusku z pracovních důvodů.

Dalším úkolem dítěte bylo popsat obrázek. Tento úkol nedělal problém žádným dětem kromě českých dětí z Ruska, protože jejich slovní zásoba ruštiny je skoro nulová, ale v češtině popsaly obrázek velmi pěkně.

Všechny děti při popisu používaly krátké, jednoduché věty, mezi slovními druhy preferovaly substantiva a slovesa, ale nechyběla ani zájmena, spojky, citoslovce a číslovky. Každé dítě popsal obrázek pomocí min. 50 slov.

Výše uvedená procenta a fakta svědčí o tom, že většina dětí jazyky rozlišuje a slovní zásoba je dostačující v obou jazycích.

7.7 Základní analýza dětské řeči

Při analýze fonetické roviny dětské řeči bylo zajímavé pozorovat, jak děti se změnou jazyka měnily výšku hlasu. Okamžitě se měnila i intonace promluvy. U dětí, které bydlí v Praze, je zřejmý pražský přízvuk. U dětí z ruských mluvících rodin rodiče popisovali dost časté spory, jak se musí vyslovovat to či ono slovo. Děti trvaly na tom, že správně budou říkat *dobrej* a ne *dobrý*, *ktorej*, *nikoliv který* atd. Častým problémem u dětí z ruských rodin bylo vyslovování hlásky *ř* a souhláskových slov *krk*, *prst*, *drž se* aj.

Z pořízených rozhovorů, her a popisování obrázků můžeme konstatovat, že na morfologické rovině většinu slov, které ve své řeči děti používají, tvoří podstatná jména, přičemž je rozšířené použití deminutiv (zdrobnělin).

Druhým častým slovním druhem jsou slovesa. Děti neměly problém se správným časováním. Děti, které mají dominantní jazyk ruštinu, v infinitivu říkaly na konci měkké *t'*: poslouchat', mluvit', hrát'. Při časování obvykle vynechávaly pomocné sloveso být, protože v ruštině se nepoužívá. Děti s dominující češtinou naopak občas pomocné sloveso být do ruštiny přidávaly: играли jsme.

Přídavná jména děti často používaly pro popis míry, barvy, jakosti, kvality aj. Často nacházely antonymní spojení: dobrý – špatný, černý – bílý atd. Dokázaly přídavná jména stupňovat. Starší děti používaly i posesivní adjektiva, přičemž v ruštině o hodně častěji než v češtině.

Velmi časté bylo používání osobních, přivlastňovacích, ukazovacích a tázacích zájmen. Málo dětí chápalo rozdíl mezi zájmeny neurčitými a zápornými (někdy/nikdy). Děti s dominantní ruštinou nepoužívaly vůbec zvrtná zájmena *se/si*.

Číslovky používaly většinou základní a řadové. Žádný jiný druh číslovek se v řeči pozorovaných dětí nevyskytl.

Dost chybným slovním druhem u pozorovaných dětí byly spojky. Jedna holčička s dominující ruštinou ve své řeči vždycky místo ruského чтобы (aby) používala české *buď*. Obvykle děti pletly používání spojky *a*, která v ruštině vyjadřuje odporovací poměr a má ekvivalent *i*.

Předložky pozorovaným dětem problémy nedělaly. Během naší komunikace bylo použití prepozic včasné a správné.

Příslovce děti používaly bezproblémově. Nejčastější bylo použití příslovce míry, místa, času a způsobu.

Užívání citoslovcí v češtině jsme si nevšimli, v ruštině několikrát zaznělo impulzivní citoslovce Ух ты!!!

Na lexikálně-sémantické rovině byly zaznamenány případy, kdy děti zaměňovaly významy slov. Například jedna rodina popisovala, jak se jejich synovi ve školce něco nedařilo a paní učitelka mu řekla: „Vykašli se na to!“, na což chlapec zareagoval tak, že začal kašlat. Nebo děti pletly význam slov „čerstvý“, což v ruštině znamená tvrdý, okoralý nebo „stůl“, což v ruštině znamená židle.

8. Závěr

Cílem této práce bylo pozorování dětí z bilingvních rodin, zjištění metod používaných rodiči pro bilingvní výchovu svých dětí. Na základě vlastního názoru, že u tak malých dětí jeden jazyk určitě dominuje nad druhým, bylo třeba najít potvrzení nebo popření tohoto názoru.

Na začátku práce jsme popsali problematiku definice pojmu bilingvismus, vysvětlili definice pojmů spojených s bilingvismem, zabývali se vymezením druhů bilingvismu, příčinami jeho vzniku a rozjasněním výhod bilingvismu. Dále jsme prozkoumali problematiku otázky „Kdo je bilingvní?“ a poukázali na existenci různých druhů bilingvních rodin. V další části jsme vylíčili metody bilingvní výchovy, včetně psychologických aspektů. Poté následovala empirická část bakalářské práce, kde jsme hledali odpovědi na otázky položené v cíli výzkumu.

Provedení výzkumu potvrdilo názor, že u dětí v námi zkoumaném věku od 2,5 do 5 let je jeden jazyk dominující nad druhým. Tento jev ovlivňuje hned několik faktorů: okolí a jazykové prostředí, prestiž konkrétní osoby, úroveň kontaktu jazyků, postoj rodičů k dvojjazyčnosti. Velmi překvapivým zjištěním bylo, že české rodiny žijící v Rusku nemají zájem o to, aby se jejich děti se učily ruštinu.

Provedení výzkumu také poukázalo na reálnou situaci při výběru výchovné metody. Ve smíšených manželstvích je hlavní metodou Grammontovo pravidlo „jeden člověk, jeden jazyk“, které se vytváří přirozenými podmínkami. Dokonce můžeme říci, že pokud jde o vícejazyčnou rodinu, tak dvojjazyčnost je nutností. Jednojazyčné rodiny Grammontovo pravidlo používají v umělých podmínkách. Populární je metoda přijetí chůvy a spojování jazyka s konkrétním místem (u ruskojazyčných rodin v České republice). Nejtěžší metodou je střídavé užívání dvou jazyků.

Při hledání odpovědi na otázku „Jaký problém způsobila dítěti dvojjazyčnost?“ jsme zjistili, že jediným problémem, který nastal u dotázaných rodin, je odmítání jednoho z jazyků dítětem. V případě, že dítě nebude chtít používat slabší jazyk, je vhodné odjet na delší pobyt ke známým, příbuzným nebo prarodičům, kde odmítaný jazyk bude primárním jazykem komunikace okolí. Dítě bude mít mnohem víc kontaktu se slabším jazykem a postupně se rozmluví.

Co se týče možných chyb v řeči pozorovaných dětí, určitě je tam najdeme, ale můžeme potvrdit, že starší děti (4-5 let) dělají daleko méně chyb než děti mladšího věku. Zatím jsme zkoumali jenom ústní projevy dětí předškolního věku. Předpokládáme, že

se začátkem školní docházky přibudou jak kladné, tak záporné zkušenosti dítěte s jazykem, o čemž, pravděpodobně, budeme pojednávat v diplomové práci.

Několik rad:

- častá a rovnocenná komunikace dítěte v obou jazycích;
- zpívání písniček v obou jazycích;
- čtení knih v obou jazycích;
- hračky, které umějí mluvit jen v jednom z jazyků;
- pohádky a filmy v obou jazycích;
- dodržování stanovených pravidel a trpělivost.

Na závěr bychom chtěli říct, že neexistuje univerzální rada jak vychovat dvojjazyčné dítě, ale lze pouze doporučit, aby rodiče pečlivě zvážili svou rodinnou situaci, adaptabilitu a schopnost svých dětí k dvojjazyčnosti a až podle toho vybrali nejvhodnější variantu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- BEZDĚKOVÁ, J. (2008): *Učíme naše dítě mluvit: řečová výchova dítěte od narození do sedmi let*. Velké Bílovice: TeMi CZ. ISBN 978-80-87156-02-5
- ČERNÝ, J. (1998): *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-85839-24-5
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2012) [online]. Cit. 2012-06-15
<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>
- GILLERNOVÁ, I. – KEBZA, V. – RYMEŠ, M. a kol. (2011): *Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada publishing, a.s., ISBN 978-80-247-2798-1
- GROSJEAN, F. (1982): *Life with two languages : an introduction to bilingualism*. Cambridge: Harvard Univ. Pr. ISBN 0-674-53092-6
- HÁJKOVÁ, V. - STRNADOVÁ, I. (2010): *Inkluzivní vzdělání*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN:978-80-247-3070-7
- HARTL, P. (2009): *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1
- HARDING-ESCH, E. – RILEY, P. (2008): *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, s.r.o., ISBN 978-80-7367-358-1
- CHLUPÁČ, M. (2010): Dvojjazyčnost prodlužuje život. *In-the-news* [online]. Neuropsychologie 2 (2007). Cit. 2012-03-11.< <http://www.brainjogging.cz/in-the-news/dvojjazycnostprodluzujezivot>>
- JÜRGEN, M. - MEISEL (2003): Raná diferenciacia jazykov u bilingválných detí. In: J. Štefánik (eds.), *Antologia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, s. 260. ISBN 80-88880-54-8
- KARLÍK, P. (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. NLN. ISBN 80-7106-484-X
- PETRÁČKOVÁ, V. - KRAUS, J. (1995): *Akademický slovník cizích slov. I. díl, A-K*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0523-4
- KROPÁČOVÁ, J. (2008): *Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem z hlediska přípravy učitele*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2162-9
- KUTÁLKOVÁ, D. (2005): *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada publishing, a.s., ISBN 80-247-1026-9
- MORGENSTERNOVÁ, M. – ŠULOVÁ, L. – SCHÖLL, L. (2011): *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, ISBN 978-80-7357-678-3
- PETRUCIOVÁ, J. (2010): *Jeden svět – podpora multikulturní výchovy a vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-874-5
- PLEVOVÁ, I. - SLOWIK, P. (2010): *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 978-80-247-2968-8

- POKORNÝ, J. (2010): *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2843-8
- PRŮCHA, J. (2011): *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7
- PRŮCHA – WALTEROVÁ – MAREŠ (2009): *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-647-6
- SKUTNABB-KANGAS, T. (2000): *Menšina, jazyk a rasismus*. Bratislava: Kalligram, ISBN 80-7149-351-1
- ŠTEFÁNIK, J. (2000): *Jeden člověk, dva jazyky – Dvojjazyčnost u dětí – předsudky a skutečnost*. Bratislava: AEP, ISBN 80-88880-41-6
- ŠTEFÁNIK, J. (2003): *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, ISBN 80-88880-54-8
- ŠTEFÁNIK, J. (2005): *Individuálny a spoločenský bilingvizmus: zborník príspevkov z II. medzinárodného kolokvia o bilingvizme, konaného 10. a 11. júna 2004 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-2110-9
- VEREŠČAGIN, J. (1969): *Psychologičeskaja i metodologičeskaja charakteristika dvujazyčija*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta.
- VYGOTSKIJ, L.S. (2004): *Psychologie myšlení a řeči*. Praha: Portál, s.r.o., ISBN 80-7178-943-7
- WEI, L. (2003): Dimenze bilingvizmu. In : J. Štefánik (eds.), *Antologia bilingvizmu*. Bratislava: AEP, ISBN 80-88880-54-8
- WIKIPEDIA (2012) [online]. Cit. 2012-02-28. <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bilingvizmus>>
- ZALEVSKAJA, A. (1979): *Mež jazykovyje sopostavlenija v psiholongvistike: učebnoe posobie*. Kalinin: Kalininskij gosudarstvennyj universitet.
- ZUNOVÁ, A. (2010): Cizí jazyk by se děti měly učit od narození, rodiče jej přitom ovládat nemusejí. *Zena* [online]. Novinky.cz. Cit. 2012-05-06
<<http://www.novinky.cz/zena/deti/197725-cizi-jazyk-by-se-deti-mely-ucit-od-narozeni-rodice-jej-pritom-ovladat-nemuseji.html>>
- ŽLUKTENKO, J. (1974): *Lingvističeskije aspekty dvujazyčija*. Kijev: Vyšča škola.
- БАРКАН, А. И. (2000): *Практическая психология для родителей, или Как научиться понимать своего ребенка: Его величество Ребенок - какой он есть*. Издательство АСТ – Пресс.
- БОГУС, М. Б. (2008): *Влияние билингвизма на интеллектуальное развитие личности обучаемых*. Вестник Адыгейского государственного университета № 7

ВАЙНРАЙХ, У. (1972): Одноязычие и многоязычие. Языковые контакты. In: В. А. Звегинцев (eds.), *Новое в лингвистике № 6*. Москва: Издательство иностранной литературы Прогресс.

РОЗЕНЦВЕЙГ, В. Ю. (1972): Основные вопросы теории языковых контактов. In: В. А. Звегинцев (eds.), *Новое в лингвистике № 6*. Москва: Издательство иностранной литературы Прогресс.